

نقشه و تعهدات آن طبق حقوق تاجیکستان

ناصر بهمنی^{۱*}، ابوالحسن شاکری^۲

۱. دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه ملی، تاجیکستان
  ۲. دانشیار گروه حقوق جزا، دانشکده حقوق دانشگاه مازندران، مازندران، ایران
- (تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۲/۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۱۰)

چکیده

خانواده در جوامع گوناگون کانون مهمی برای حمایت از انسان‌ها و حفظ انسجام و تعالی جامعه است و نقش برجسته‌ای در ساختار فرهنگی، اقتصادی و سیاسی هر اجتماع دارد. در این میان، قوانین تاجیکستان در راستای حمایت و تقویت بنیان خانواده و جلوگیری از تزلزل آن، نقشه را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اصل حقوق خانواده از جهات متعدد مورد توجه قرار داده است. به‌گونه‌ای که نقشه را بر دوش پرداخت‌کننده‌ای گذاشته است که برای تأمین نیازهای اولیه زندگی توانایی دارد. پس او می‌بایست هزینه‌های مالی این نهاد کوچک اما بس مهم را تأمین کند. در همین زمینه، قوانین تاجیکستان تا جایی پیش رفته که برای ایجاد موانع در مسیر فروپاشی نظام خانواده، زوجة متمکن را نیز در شمول گیرندگان نقشه قرار می‌دهد. از این رو، دریافت نقشه حقی قانونی برای زوجة تلقی شده و، حتی در صورت ورشکستگی زوج، قانون تاجیکستان آن را مقدم بر سایر غرامت‌ها دانسته است. بنابراین، پژوهش حاضر بر آن است تا با توجه به نقشه‌دهی و قوانین مدنی تاجیکستان، معنای نقشه و تعهدات آن نسبت به زوجین در تاجیکستان را بررسی کند.

کلیدواژگان

تعهدات نقشه، حقوق تاجیکستان، خانواده، قرارداد اجتماعی، نقشه.

مقدمه

خانواده به‌عنوان اولین، اساسی‌ترین و بنیادی‌ترین عنصر جامعه، همواره از جهات متعدد مورد توجه حقوق‌دانان قرار داشته است؛ زیرا شخصیت هر انسانی در خانواده و در دامن والدین او شکل می‌گیرد. اگر خانواده از استحکام و موقعیت بهتری برخوردار باشد، تمام اعضای آن، اعم از همسر و فرزندان، با آرامش بیشتر مسیر رشد و تعالی را طی می‌کنند و، بالتبع، جامعه را نیز به آرامش و ثبات و سعادت می‌رسانند. در این راستا، برای ایجاد رابطه‌ای سالم و امن و دور از هر گونه تنش بین زوجین، شناخت مسئولیت‌ها و جایگاه هریک از آن‌ها در زندگی مشترک ضروری به نظر می‌رسد. یکی از این وظایف، تأمین هزینه‌های روزمره زندگی و نیازهای افراد است. بر اساس این مسئولیت‌ها زن و شوهر روابط گسترده و اجتناب‌ناپذیری با یکدیگر پیدا می‌کنند (Hertzel, 2007, p 22). در اینجا است که تعهد نفقه به عنوان یکی از عمده‌ترین تعهدات در روابط زوجین در مورد تعهد انفاق ایجاد می‌شود. در واقع، دولت مسئولیت تعهدات نفقه را بر گردن خانواده‌ها نهاده است تا جامعه به بهبودی جمعی دست یابد (Lander, 2013, p 17).

جمهوری تاجیکستان یکی از کشورهایی است که تعهد انفاق در آن به عنوان یک اصل مدنی، اجتماعی و فرهنگی مورد توجه بوده است. در ماده یک قوانین جمهوری تاجیکستان عنوان شده است: «نفقه یک قرارداد اجتماعی است که سیاست آن در جهت ایجاد شرایطی است که زندگی شرافتمندانه و پیشرفت انسان را تأمین نماید؛ به گونه‌ای که مسائل مربوط به نفقه، نقش توزیع عادلانه حقوق مادی و برطرف نمودن تنش‌های اجتماعی و همچنین حمایت از نیازمندان و اعضای از افتاده خانواده‌ها را، که عنصر تشکیل دهنده در جوامع هستند، ایفا می‌کند» (Determining the Best Interests of the Child, 2012, p 6). بنابراین، در این نوشتار سعی شده است ابهامات در زمینه مفهوم نفقه، نحوه پرداخت و تعهدات آن در قوانین تاجیکستان و در میان حقوق‌دانان آن ارزیابی شود.

مفهوم‌شناسی نفقه در حقوق تاجیکستان

نفقه در معنای عرفی آن پرداختی است که دادگاه خانواده آن را برای زن و شوهر در صورت طلاق

و جدا شدن مشخص می‌کند و هدف از آن جلوگیری از هرگونه عواقب اقتصادی ناعادلانه در یک طلاق است (West's Encyclopedia of American Law, 2008, p 12)؛ اما در حقوق تاجیکستان معنای موسع‌تری دارد. در این مفهوم، نفقه کمکی است از جانب شوهر به همسر و دیگر اعضای خانواده در مواقعی که آن‌ها فاقد شغل هستند یا درآمد کمی دارند؛ به گونه‌ای که عایدی ناشی از نفقه به کیفیت استانداردهای زندگی آن‌ها بعد از جدا شدن کمک می‌کند (Spousal Support Basics, 2013, p 2). در واقع، نفقه اغلب «توانبخشی» تلقی می‌شود؛ بدین معنا که همسر و دیگر اعضا از آموزش و حمایت لازم برای ادامه زندگی برخوردار باشند. در این زمینه، حتی حکم طلاق به معنی پایان حمایت از همسر نیست و در شرایطی که همسر به دلیل سن و محیط کاری نتواند شغل مناسبی به دست آورد، دادگاه ممکن است به حمایت بیشتر از همسر، از طریق اختصاص بخش بیشتر از درآمد حاصل از املاک و یا بیمه عمر پرداخت‌کننده نفقه، حکم کند (Alimony and Taxes, 2013, p 1).

با توجه به این تعریف، مفهوم روابط قانونی نفقه در قوانین تاجیکستان مانند سیستم قوانینی که توسط دولت تعیین و تصویب شده است، یکی از جنبه‌های حقیقی قانون را آشکار می‌کند (Public Organizations of Tajikistan, 2013, p 1). روابط قانونی روابطی هستند میان مردم و ارگان‌هایی که اصول قوانین را تنظیم می‌کنند و متشکل از ارتباط دوطرفه حقوق ذهنی و وظایف حقوقی شرکت‌کنندگان روابط قانونی هستند (Нерсеянц, 2001, C.188). مطابق با محتوای روابط قانونی، ارتباط دوطرفه و مستقیمی بین حقوق و وظایف افراد وجود دارد. از این رو، گسترده‌ترین دیدگاه در رابطه با ماهیت حقوق ذهنی در ادبیات حقوق این است که حقوق ذهنی می‌تواند به‌عنوان مقیاس تضمینی رفتار احتمالی شخص تعیین شود (Магузов, 1998, C.138).

بر این مبنا، در ادبیات حقوقی تاجیکستان تعاریف و برداشت‌های متعددی از مفهوم نفقه شده است. برخی از حقوقدانان نفقه را به‌عنوان خرجی که به‌صورت اجباری باید پرداخت شود حائز اهمیت می‌دانند (Johnson, 2012, p 25). در این ارتباط برخی اظهار می‌کنند که نفقه فقط در اختلال ارتباط طبیعی خانواده‌ها و به‌هنگام ضرورت مداخله دولت برای دریافت مقدار اجباری برای تأمین خرجی اعضای نیازمند خانواده به وجود آمد (Масович, 1968, C.88-96). عده‌ای ضمن

تعیین تعهد نفقه بیان می‌دارند که «نفقه رابطه‌ای قانونی است در جهت تأمین اجباری وظایف مقررشده یکی از اعضای خانواده برای پرداخت خرجی به دیگری» (Иофе, 1965, C.265). مفهوم ذکرشده نفقه در زمان استقرار شوروی مطرح شده و تا به امروز در زندگی معمولی نقش داشته است.

برخی هم با توجه به گسترش حقوق خانواده، تعهدات نفقه را از دیدگاه وظایف بررسی کردند و معتقدند که «تعهدات نفقه روابط قانونی خانواده است که، طبق روابط منظورشده، بعضی از افراد خانواده موظف به پرداخت خرجی به دیگر اعضا می‌باشند و گروه دوم حق درخواست آن را دارند» (Пчелинцева, 2006, C.137). برخی نیز ضمن توافق با نظریه ذکرشده معتقدند که «تعهدات نفقه حاکی از روابط قانونی است که بر اساس قانون‌های منظورشده حقوقی به وجود آمده‌اند؛ موافقت طرفین یا حکم دادگاه در جهت موظف‌بودن بعضی از افراد خانواده به پرداخت خرجی به دیگر اعضا و لحاظ‌شدن حق درخواست برای گروه دوم است» (Антокольская, 1996, C.248). براین اساس، حقوق خانواده از نظر مفهوم نفقه از مشخصه‌های «اجبار» فاصله گرفته است. مسلماً این امر مرتبط با امکان عقد توافق در ارتباط با پرداخت نفقه بین طرفین روابط نفقه است. این بدان معنی است که اگرچه اصول قوانین خانواده و ماهیت رابطه نفقه تغییر کرده‌اند اما امکان به‌کارگیری اجبارات دولتی حتی در هنگام عقد توافق نفقه باقی مانده است؛ تا زمانی که اختلال در نظم مقررشده تعهدات نفقه بر پایه اسناد قضایی بتواند مراجعه به مجریان قضایی را سبب شود.

همچنین، عده زیادی با احتساب چندوجهی بودن مفهوم «تعهد»، بین عبارت «حقوق و تعهد شهروندی» و «تعهدات نفقه» تمایزی قائل نمی‌شوند؛ از جمله این دانشمندان جانداربک است که با یکسان‌دانستن آن‌ها اظهار می‌کند: «تعهدات نفقه به گروه تعهدات متعلق است و با واگذاری اموال (در مرحله اول پول) به مالکیت بستانکار یعنی شخصی که دارای حق دریافت نفقه است، نشانه‌های حقوق شهروندی را حفظ می‌کند» (Джандарбек, 2010, C.158).

در همین رابطه، برخی از حقوقدانان تاجیکستان بین دو مفهوم «خرجی» و «نفقه» تمایز قائل شده‌اند؛ برای مثال، یوفه اظهار می‌دارد که این مفاهیم با یکدیگر متفاوت بوده و خرجی گسترده‌تر

از نقعه است (Иофе, 1965, C.263). بیسپالوف نیز معتقد است که: «خرجی شامل نقعه و انواع دیگر کمک‌های مادی است که برای پیشرفت فرزند شرایط مساعد فراهم می‌کنند. نقعه تا اندازه‌ای از ضروری‌ترین احتیاجات فرزند را تأمین می‌کند ولی خرجی می‌تواند از حدود انواع کمک‌ها و احتیاجات ضروری تجاوز کند (تأمین خوراک، پوشاک، لوازم آموزشی و مانند آن). خرجی شامل هزینه‌های دروس تکمیلی طبق قوانین مؤسسه‌های عمومی، تحصیل در مدرسه‌های تخصصی، هزینه‌های تفریح، درمان و تهیه دستگاه‌های صوتی و تصویری و مانند آن است (Беспалов, 2002, C.166). همچنین، نیچایوا با بررسی روابط نقعه والدین و فرزندان می‌نویسد که مفهوم نقعه خرجی یکسان نیستند. وی یادآور می‌شود که «خرجی مفهوم گسترده‌تری دارد، در حالی که نقعه یکی از انواع آن محسوب می‌شود، اگرچه اکثر ویژگی‌های آن را دارد. آن‌ها هم‌ارز نیستند اما دارا بودن هم‌زمان آن‌ها سبب اعطای تعهدات نقعه والدین در برابر فرزندان نابالغ می‌شود» (Нечаева, 2005, C.251).

انواع تعهدات مربوط به نقعه

در مورد تعهدات نقعه باید گفت که این موضوع، همانند دیگر روابط قانونی، با افزوده شدن موارد حقوقی معین به وجود می‌آیند، تغییر می‌کنند و متوقف می‌شوند. کاپیتوا اساس پیدایش تعهدات نقعه را مجموعه حقوقی می‌نامد: «این در حالی است که در هر شرایطی، زمانی که قانون وظیفه پرداخت نقعه را منظور می‌کند، مجموعه عوامل حقوقی که وارد ترکیب حقوقی شده‌اند و موجب تعهدات نقعه مناسب می‌شوند، طور دیگری مشخص می‌شوند» (Капитова, 2009, C.36). پچیلینتسیوا نیز اظهار می‌کند که تعهدات نقعه همچنین بر اساس عوامل حقوقی منظور شده قانون خانواده به وجود می‌آیند؛ نخست: وجود روابط خانوادگی میان طرفین تعهدات حقوقی نقعه. دوم: وجود شرایط لازم برای نقعه دهی که توسط طرفین و یا قانون تعیین شده‌اند. مانند نابالغ بودن، عدم توانایی و نیازمندی نقعه گیرنده. سوم: انعقاد قرارداد پرداخت نقعه میان نقعه دهنده و نقعه گیرنده و یا صدور حکم دادگاه در مورد دریافت نقعه. (Пчелинцева, 2006, C.136).

با توجه به این مؤلفه‌ها، پیدایش تعهدات نقعه در تاجیکستان بر مبنای قانون خانواده جمهوری

تاجیکستان است^۱. بر این اساس، تعهدات نفقه انواع گوناگونی دارند. تقسیم کردن آن‌ها به انواع مختلف، طبقه‌بندی آن‌ها را به عنوان یک مفهوم کلی ممکن می‌سازد. اهمیت طبقه‌بندی بسیار زیاد است زیرا امکان تجزیه و تحلیل کردن جزئیات هر نوع از نفقه را می‌دهد. در واقع، طبقه‌بندی تعهدات نفقه اجازه شناسایی نواقص موجود در تنظیمات قانونی آن‌ها را می‌دهد و راه‌هایی برای انجام آن‌ها ارائه می‌کند. بنابراین تعهدات نفقه می‌توانند بر اساس معیارهای مختلفی طبقه‌بندی شوند. یکی از این طبقه‌بندی‌ها، طبقه‌بندی تعهدات نفقه بر مبنای پیدایش خود این تعهدات هستند که عبارتند از:

۱. بر اساس توافق پرداخت نفقه که بین دریافت‌کننده و پرداخت‌کننده نفقه منعقد می‌شود؛
  ۲. بر اساس رأی دادگاه طبق درخواست وکیل مدافع برای دریافت نفقه شخص.
- همچنین، تعهدات نفقه را می‌توان بر اساس معیار مدت پرداخت آن‌ها به گروه‌های زیر تقسیم کرد:

۱. مادام‌العمر (برای فرزندی که معلول است و والدین نیازمند از کار افتاده)؛
  ۲. مدت‌دار (تا رسیدن فرزند به سن بلوغ، تا رسیدن فرزند به سه‌سالگی در رابطه با همسران و همسران سابق).
- علاوه بر این، تعهدات نفقه را می‌توان بر اساس شخصی که پرداخت‌کننده نفقه محسوب می‌شود، طبقه‌بندی کرد:

۱. شهروندان جمهوری تاجیکستان (تعهدات نفقه بر اساس قانون کلی به وجود می‌آیند)؛

۱. برای نمونه می‌توان به مواد زیر اشاره کرد:

- ماده ۸۱. تعیین مقدار نفقه برای کودکانی که به سن قانونی نرسیده‌اند بر اساس حکم قاضی مشخص می‌شود.
- ماده ۸۵. رعایت حقوق فرزندان بالغ غیر قابل کار با نفقه
- ماده ۹۰. وظیفه زن و مرد در خصوص تأمین و نگاه داشتن همدیگر
- ماده ۹۱. رعایت حقوق زن یا شوهر سابق، برای گرفتن نفقه بعد از طلاق عقد ازدواج
- ماده ۹۵. نگهداری برادران و خواهران جهت عهده‌داری و تأمین برادران و خواهران کوچک که به سن قانونی نرسیده‌اند و همچنین برادران و خواهران بالغی که افتاده و ناتوان هستند.
- ماده ۹۸. رعایت نگهداری پسرخوانده و دخترخوانده جهت تأمین و عهده‌داری پدرخوانده و مادرخوانده

۲. شهروندان اتحادیه دولتهای مستقل (تعهدات نفقه بر اساس مقالهنامه بین‌المللی کشورهای مشترک‌المنافع تنظیم می‌شوند) در رابطه با کمک‌های قانونی و روابط قانونی خانواده‌ها، شهروندان و پرونده‌های جنایی» سال ۲۰۰۲؛

۳. شهروندان کشورهایی که با آنها قرارداد بین‌المللی مقررات تنظیمات روابط نفقه اعضای خانواده منعقد نشده است.

مورد آخر به‌ویژه مسئله مبرم روز است و در قانون خانواده جمهوری تاجیکستان تنظیم نشده است. حقوق شخصی که دارای حق خرجی است، اغلب توسط پرداخت‌کنندگان نفقه که به کشورهای خود بر می‌گردند یا شهروندان جمهوری تاجیکستان که از محل سکونت دائمی خود به دولت خارجی که قرارداد بین‌المللی در رابطه با کمک‌های قانونی مسائل نفقه ندارد، پیمال می‌شود. آن‌ها با رفتن به کشورهای سوم می‌توانند از وظایف خرجی ارتباط خویشاوندی محوله بر آن‌ها اجتناب کنند که این مسلماً غیر مجاز می‌باشد. این امر مهمی است و باید دایره کشورهای که جمهوری تاجیکستان با آن‌ها قرارداد می‌بندد، گسترش یابد (Anti-Discrimination Committee).
(Urges Tajikistan to Go Beyond Declaratory Laws, 2007, January 27).

اما گسترده‌ترین نوع طبقه‌بندی بر اساس افراد ذیل تعهدات نفقه می‌باشد. این نوع طبقه‌بندی همچنین در قوانین خانواده نقش دارد. به‌ویژه به صورت زیر تفکیک می‌شوند:

۱. تعهدات نفقه والدین در رابطه با والدین؛

۲. تعهدات نفقه همسران (همسران سابق) در رابطه با یکدیگر؛

۳. تعهدات نفقه دیگر اعضای خانواده (خواهران و برادران، مادر بزرگ‌ها (پدربزرگ‌ها) و نوه‌ها، فرزندخوانده‌ها (پسرخوانده‌ها و دخترخوانده‌ها).

الف) محتوای تعهدات نفقه ایجادشده بین والدین و کودکان

در دوره معاصر گسترش قوانین خانواده در جمهوری تاجیکستان، به مسائل روابط قانونی ایجادشده بین والدین و فرزندان توجه زیادی می‌شود. ماده ۳۴ قانون اساسی جمهوری تاجیکستان، مسئولیت والدین در قبال تربیت فرزندان را تعیین می‌کند و همچنین از مسئولیت فرزندان بالغ و توانمند برای مراقبت از والدین خود اطلاع می‌دهد. نظیر این اقدام نه تنها از سوی قانون بلکه از

سوی شیوه‌های اجرای قانون و اصول آن انجام می‌گیرد. با تصویب و تأیید قانون در سال ۲۰۱۱ تحت عنوان «مسئولیت پدر و مادر در تربیت و آموزش کودکان» که بخشی از قانون تصویب‌شده در شیوه‌های اجرای درست قانون و آموزش آن می‌باشد (Тагаева, 2012, C.159)، تعهدات نفقه‌ایجادشده بین والدین و فرزندان به مقوله «مهم‌ترین تعهدات نفقه» مربوط می‌شود یا آن‌ها را «تعهدات نفقه نوبه اول» می‌نامند؛ اصولی که طبق آن والدین و فرزندان، بدون توجه به حضور خویشاوند دیگر، مجبور به حمایت مالی از یکدیگرند.

در این زمینه، قانون اخیر خانواده جمهوری تاجیکستان گروه روابط قانونی نفقه‌ایجادشده بین والدین و فرزندان را تصویب کرده است. این روابط قانونی شامل این موارد است: ۱. روابط قانونی اعطای نفقه توسط والدین به فرزندان نابالغ خود؛ ۲. روابط قانونی اخذ نفقه برای فرزندان که تحت سرپرستی والدین نیستند؛ ۳. روابط قانونی اعطای نفقه برای فرزندان بالغ (برای معلولان یا برای ادامه تحصیل)؛ ۴. روابط قانونی تأمین والدین نیازمند از کار افتاده توسط فرزندان بالغ توانمند به کار.

از تمامی تعهدات نامبرده فوق، مقوله واگذاری نفقه به فرزندان نابالغ بیشتر در عمل مشاهده شده است (Капитова, 2009, C.38). در این زمینه، به نظر می‌رسد که تعهدات نفقه بین والدین و فرزندان از زمان تولد کودک پدید می‌آید که توسط قانون تأیید می‌شود و کاملاً منصفانه تلقی می‌شود.

به‌طور کلی، قانونگذار اخذ نفقه را مطابق اصل سهمی از حقوق و درآمد منظور می‌کند؛ برای یک فرزند، یک چهارم؛ دو فرزند، یک سوم؛ سه فرزند یا بیشتر، نیمی از حقوق یا دیگر درآمد والدین به آن‌ها تعلق می‌گیرد. اما در برخی موارد، مقدار نفقه ممکن است به‌صورت مبلغ ثابت نقدی تعیین شود.^۱ اگر محاسبه نفقه به‌صورت نوع سهمی مشکل باشد، حقوق و منافع قانونی کودک، خواستار اخذ آن‌ها به‌صورت پرداختی است که ماهیانه و در مبلغ ثابت نقدی ارائه شود (Шерстнева, 2006, C.12). علاوه بر این، توسط قانون امکان اعطای نفقه، به‌صورت ترکیبی از هر دو نوع اخذ آن، منظور شده است (Левушкин, 2012, C.3).

۱. ماده ۸۱ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

۲. ماده ۸۳ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

ب) مطالبه کردن نفقه برای تأمین همسر و همسر سابق

یکی دیگر از انواع پرداخت نفقه، تعهدات نفقه‌ای است که مابین زوجین و زوجین سابق وجود دارد. قانون اکثر کشورهای جهان، مفاد مربوط به تعهدات زوجین را برای حمایت متقابل از یکدیگر قید می‌کند. جمهوری تاجیکستان نیز از این اصل مستثنا نیست. مسلماً کمک مالی یکی از انواع حمایت‌هاست. بنابراین در قانون خانواده جمهوری تاجیکستان^۱، وظیفه زوجین مبنی بر حمایت مالی توسط قانونگذار تثبیت شده است. عامل در عقد بودن زوجین، اصل اساسی پیدایش این نوع تعهدات است. زوجینی که در عقد نیستند ولی دارای زندگی مشترک می‌باشند، صرف نظر از مدت زمان زندگی مشترک حق درخواست نفقه را با ارائه دادخواست به مراجع قضایی ندارند. علاوه بر آن، به طور کلی عقدهای مشابه که «غیرشرعی» محسوب می‌شوند، تعهدات نفقه را شامل نمی‌شوند (Сакович, 2003, С.87).

بر این مبنا، تعهدات نفقه زوجین همچون تعهدات والدین و فرزندان، تعهدات نفقه نوبه اول محسوب می‌شود که بر عدم ارتباط بین وجود افراد دیگر موظف به پرداخت نفقه و حق دریافت نفقه از همسر اشاره می‌کند. علاوه بر آن حمایت متقابل می‌بایست مابین زوجین، چه در زمان عقد و چه در موقع ابطال آن، تحقق یابد. قانون خانواده جمهوری تاجیکستان موارد خاصی را که موجب پیدایش حقوقی برای ارائه درخواست اخذ نفقه زوجین و زوجین سابق می‌شود، ضمیمه می‌کند.^۲ در چنین مواردی قانونگذار نکات زیر را رده‌بندی می‌کند:

۱. نیازمندی همسر ناتوان (همسر سابق) که تا ابطال عقد یا طی یک سال از زمان ابطال عقد از کارافتاده شده است و یا نیازمندی همسری که طی پنج سال از زمان ابطال عقد به سن بازنشستگی رسیده است، در صورتی که زوجین بیشتر از پنج سال در عقد باشند؛
 ۲. بارداری زن (همسر سابق) و همچنین مراقبت از فرزند مشترک از روز تولد او تا رسیدن به سن سه‌سالگی؛

۳. نیازمندی همسر (همسر سابق) که در مراقبت از فرزند مشترک تا رسیدن فرزند به سن

۱. بند ۲ ماده ۹۰

۲. مواد ۹۰ و ۹۱ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

سه‌سالگی یا در مراقبت فرزند از سن طفولیت ناتوان باشد. همان‌طور که از بندهای فوق‌الذکر مشهود است، برای پیدایش حق درخواست و‌اگذاری نفقه در اکثر موارد، وجود تنگدستی و ناتوانی الزامی است. نیازمندی همسر ناتوان با بررسی شرایط خاص هر پرونده توسط دادگاه در حکم عمومی تعیین می‌شود (Muratova и Тарсамаева, 1999, C.140). البته، در بعضی موارد خاص دادگاه می‌تواند شخص سالم، متعهد و مستعدی را که نفقه می‌پردازد از وظیفه پرداخت خرجی برای حمایت مالی همسر نیازمند و از کارافتاده معاف کند و یا تعهدات مشابه را برای زمان معینی در دوره عقد یا پس از ابطال آن، محدود کند^۱ (Гришаев, 2008, C.60-61).

ج) تعهدات نفقه دیگر اعضای خانواده

دیگر مقوله ویژه در حقوق تاجیکستان که دارای حق فردی برای اخذ نفقه می‌باشند، «دیگر اعضای خانواده» نامیده می‌شوند (Ворожейкин, 1969, C.17). با این توجه، مسئله روابط نفقه دیگر اعضای خانواده نه تنها شامل زوجین، والدین و فرزندان می‌شود، بلکه خویشاوندان دیگر افرادی را که می‌توانند خانواده را تشکیل دهند (مانند پسرخوانده، دخترخوانده، نامادری، ناپدری) در برمی‌گیرد. در این زمینه، پدربزرگ، مادربزرگ، خواهر و برادر که از لحاظ خونی با یکدیگر ارتباط دارند، افرادی هستند که در تعهدات مربوط به نفقه در درجه دوم قرار می‌گیرند. آنچه در این مورد معین حائز اهمیت است، زندگی مشترک ناپدری (نامادری) و پسرخوانده (دخترخوانده) بیش از سه سال است. گذشته از این می‌بایست یادآور شد که تعهدات نفقه اعضای مشخص خانواده با تربیت الزامی و تأمین خرجی پسرخوانده و دخترخوانده رخ می‌دهد. بنابراین، وجود پسرخوانده و دخترخوانده مبنایی برای اخذ نفقه نیست؛ بدین معنا که اجرای تعهداتی که برای والدین یکسان فرض شده‌اند، امکان اخذ خرجی را از افرادی که از آن‌ها حمایت می‌کردند، تصدیق می‌کند. می‌بایست خاطر نشان کرد که قانون خانواده فهرست کامل «دیگر اعضای خانواده» مشمول تعهدات نفقه را دارا است. تعهدات نفقه افرادی که در این فهرست آمده‌اند، غالباً در شرایطی رخ می‌دهند که شخص موظف به پرداخت نفقه توان کافی را برای آن دارا باشد (Нечаева, 2008, C.255).

در این راستا، مقدار و عرف پرداخت نفقه‌ای که توسط دیگر اعضای خانواده اخذ می‌شود، در

۱. ماده ۹۳ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

صورت عدم توافق، توسط دادگاه، ضمن در نظر گرفتن شرایط خانوادگی و مالی پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده نفقه و توجه به منافع دو طرف در مبلغ ثابت پولی که ماهانه قابل پرداخت است، وضع می‌شود. بنابراین تعهدات نفقه مابین برادر و خواهری که از یک پدر و مادر یا از یک مادر یا از یک پدر هستند به وجود می‌آید.^۱ البته، خواهر و برادر ناتنی در ارتباط با یکدیگر چنین تعهداتی را ندارند. مبنای چنین تعهدات نفقه‌ای منوط به داشتن شرایطی است: ۱. نابالغ و نیازمند بودن یا بالغ و ناتوان بودن و نیازمندی خواهر و برادر؛ ۲. عدم امکان دریافت کامل و جزئی خرجی از والدین یا پدر و مادرخوانده؛ ۳. توانمندی خواهر و برادر بالغ و نبود دارایی کافی (Антокольская, 2010, С.355).

علاوه بر این، نوع دیگر تعهدات نفقه اعضای دیگر خانواده، تعهدات پدربزرگ، مادربزرگ و نوه‌ها است.^۲ بنابراین، نفقه نوه‌ها در صورت وجود زمینه‌های لازم ممکن است هم از والدین پدری و هم از والدین مادری و از دیگر خویشاوندان همزمان دریافت شود» (Пчелинцева, 2000, C.419). در این راستا، مباحث درخواست نفقه از جد پدری و مادری برای خرجی نوه‌های نابالغ موارد زیر را دربر می‌گیرد: الف) نوه‌ها می‌بایست نابالغ و محتاج یا بالغ و ناتوان و نیازمند باشند؛ ب) عدم امکان دریافت کلی یا جزئی نفقه از والدین و پدر و مادرخوانده‌ها و زوجین (زوجین و والدین سابق)؛ ج) وجود هزینه‌های ضروری دیگر نزد این افراد (Вишнякова, 2013, С.15).

نتیجه‌گیری

مفهوم نفقه مفهومی بسیار وسیع بوده و انواع مختلف حمایت‌های خانوادگی را در بر می‌گیرد. در حقوق تاجیکستان هم، بررسی قوانین خانواده نشان می‌دهد که به‌رغم آنکه روابط حقوقی نفقه یکی از مهم‌ترین مفاهیم حقوق خانواده محسوب می‌شود، حقوق خانواده در قوانین جمهوری تاجیکستان آن را به‌صورت مشروح بیان نمی‌کند. در این راستا، نفقه در حقوق تاجیکستان حداقل میزان ضروری حمایت مادی از دریافت‌کننده نفقه را تأمین می‌نماید. از سوی دیگر، بررسی ماهیت

۱. ماده ۹۵ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

۲. ماده ۹۶ قانون خانواده جمهوری تاجیکستان

حقوقی و شاخص‌های روابط حقوقی نفقه به ما این امکان را می‌دهد که نتیجه‌گیری نماییم روابط حقوقی نفقه روابط میان اعضای خانواده است که در استانداردهای حقوق خانواده در نظر گرفته شده‌اند. بر این مبنا، یک عضو خانواده یعنی پرداخت‌کننده نفقه موظف می‌باشد به‌طور واقعی (یا حقوقی) اعمال مربوط به ارائه وجوه مادی (نفقه) را انجام دهد و دریافت‌کننده نفقه، که نابالغ، بدون قابلیت کار یا نیازمند می‌باشد، حق آن را دارد که از شخص مسئول انجام تعهدات خود را درخواست نماید. در کنار این مسئله باید به ضمانت اجرای قوانین نیز به‌عنوان یک چالش اساسی توجه داشت؛ چراکه حمایت کاملی از سوی دولت در راستای اجرای کامل و بی‌نقص قوانین موجود درباره تعهدات نفقه صورت نگرفته است.

منابع و مأخذ

1. *Alimony and Taxes* (2013). available at: <http://family.findlaw.com/divorce/alimony-and-taxes.html>, (Accessed on: 26 June 2016), pp.1-6.
2. Child Welfare Information Gateway (2012). *Determining the Best Interests of the Child*, available at: <https://www.childwelfare.gov>, (Accessed on: 21 February 2015), pp.1-8.
3. Hertz, David (2007). *Cohabitation: The Financial Consequences of Relationship Breakdown*, The Law Commission, available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228881/7182.pdf, (Accessed on: 5 January 2015), pp.16-34.
4. Johnson, Andrea (2012). *Will I Have To Pay Alimony*, At: <http://dadsdivorce.com/articles/will-i-have-to-pay-alimony>, (Accessed on: 14 July 2016).
5. Landers, Jeff (2013). *What Divorcing Women Need To Know About Alimony Reform*, At: <http://www.forbes.com/sites/jefflanders/2013/05/17/what-divorcing-women-need-to-know-about-alimony-reform/>, (Accessed on: 17 September 2016), pp.1-23.
6. Public Organizations of Tajikistan (2013). *The Second Shadow Report on the Realization of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, Center for Human Rights.
7. *Spousal Support (Alimony) Basics* (2013). At: <http://family.findlaw.com/divorce/spousal-support-alimony-basics.html>, (Accessed on: 3 April 2016), pp.1-13.
8. United Nations; Meetings Coverage and Press Releases (2007). *Anti-Discrimination Committee Urges Tajikistan to Go Beyond Declaratory Laws*, 26 January, At: <http://www.un.org/press/en/2007/wom1604.doc.htm>, (Accessed on: 10 May 2016).
9. West's Encyclopedia of American Law (2008). *Alimony*, At: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/alimony>, (Accessed on: 8 March 2016), pp.2-22.
10. Антокольская, М.В. (1996). *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации* [Текст], М.В. Антокольская. - М.: Бек.
11. Антокольская, М.В. (2010). *Семейное право : учебник* [Текст] /М.В. Антокольская, М.: Инфра-Норма.
12. Беспалов Ю.Ф. (2002), Теоретические и практические проблемы реализации семейных прав ребенка в Российской Федерации: дис. д-ра юрид. наук : Беспалов Юрий Федорович. - М.
13. Вишнякова А.В. (2010). *Комментарий к Семейному кодексу*, СПС

- «Гарант» (дата обращения: 10.01.13 г.).
14. Ворожейкин Е.М. (1969). *Правовые основы брака и семьи*, М.: Юрид. Лит.
  15. Гришаев, С.П. (2008). *Семейное право в вопросах и ответах* [Текст], С.П. Гришаев, М.: Новая правовая культура.
  16. Джандарбек Б.А. (2010). *Правовое регулирование брачно-семейных отношений в Республике Казахстан* : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.03, Джандарбек Бауржан Абылкасимулы. – Алматы.
  17. Иоффе, О.С. (1965). *Советское гражданское право : курс лекций* [Текст], О.С. Иоффе, Л.: ЛГУ.
  18. Капитова О.В. (2009). *Правовая природа механизма алиментирования в семейном праве Российской Федерации* : канд. юрид. наук. М., дис.
  19. Левушкин А.Н. (2012). *Правовое регулирование алиментных обязательств между родителями и детьми* [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://www.lawmix.ru/comm/572> (дата обращения: 15.12.2012 г.)
  20. Масевич М.Г. (1968). *Основания возникновения алиментных обязательств*, *Правовые вопросы семьи и воспитания детей*. М.: Юрид. Лит, №.2, С. 88- 96.
  21. Матузов, Н.И. О. (1998). *праве в объективном и субъективном смысле: гносеологический аспект* [Текст], Н.И. Матузов, *Правоведение*, №.4, С.129-142.
  22. Муратова С.А., Тарсамаева Н.Ю. (1999). *Семейное право : учеб. пособие*. М.: Новый Юрист.
  23. Нерсесянц, В.С. (2001). *Проблемы общей теории права и государства* [Текст], В.С. Нерсесянц, М.: Инфра - Норма.
  24. Нечаева А.М. (2008). *Семейное право : учебни., 3-е изд, перераб. и доп.* М.: Юристъ.
  25. Нечаева А.М. (2005). *Семейное право*, М.: Юристъ.
  26. Подкорытова О.В (2009). *Защита личных неимущественных прав и законных интересов родителей, как участников семейных отношений* : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03, Подкорытова Ольга Владимировна. – Душанбе.
  27. Пчелинцева Л.М. (2000). *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации*, М.: Норма.
  28. Пчелинцева Л.М. (2006). *Комментарий к Семейному кодексу, РФ*. М.: Норма.
  29. Сакович, О.М. (2003). *Правоотношения супругов по зарубежному законодательству* [Электронный ресурс], О.М. Сакович, *Журнал российского права*, №. 3, С.76-98.

30. Тагаева, С.Н. (2012). *Правовая сущность семейно-правовой ответственности* (по материалам Республики Таджикистан) [Текст], С.Н. Тагаева. – Душанбе: Ирфон.
31. Шахматов В.П. (1981). *Законодательство о браке и семье*, (Практика применения, некоторые вопросы теории). Томск : Изд-во Томского ун-та.
32. Шерстнева Н.С. (2006), Взыскание алиментов на несовершеннолетних детей в твердой денежной сумме, Российская юстиция, №. 6, С.8-33.

